

УДК 94(477): 930

ББК 63.3 (4Укр)-8

**ДРУГИЙ ГОЛОВА ВІДНОВЛЕНОГО
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
(ДО 75-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЕГА КУПЧИНСЬКОГО)**

І. Б. Гирич

*Інституту археології та джерелознавства
імені Михайла Грушевського НАН України (м. Львів)*

В історії суб'єктивний чинник для особистості часто стає визначальним. Звичайно, на життєвому небокраї будь-якої визначної постаті він ніби зумовлюється об'єктивними зацікавленнями та потребами. І все ж, якби не вроджені здібності та наставлення, самовіддана праця, виняткова одержимість особи, чимало наукових, а тим більше науково-організаційних проблем у науці й суспільно-громадській роботі залишилися б не розв'язаними. Саме у цей життєвий контекст вписується Олег Купчинський.

Народився Олег Антонович Купчинський 18 травня 1934 р. у священничій родині в с. Сороцько (нині Тербовлянського р-ну Тернопільської обл.) на Поділлі. 1952 р. закінчив середню школу робітничої молоді в містечку Скалаті, 1958 р. – філологічний факультет Львівського державного університету. Після закінчення ЛДУ працює у Львівській науковій бібліотеці АН УРСР (сьогодні Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника), з 1960 р. – у Центральному державному історичному архіві УРСР у Львові, з 1978 р. – Інституті суспільних наук АН України (нині Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України), а з 1989 по 1996 р. паралельно з інститутом – у відновленому Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові. Протягом вказаного часу обіймає різні посади і не завжди такі та там, де хотілося. Так склалися обставини... На початках навіть працював підручним художником у „малярці" Оперного театру у Львові, укладав сезонні угоди з міським так званим Ізокомбінатом (любов до кольору і малярства плекалися в родині віддавна).

З 1961 р. став одним з учасників і співорганізаторів відомого Семінару з питань джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін при ЦДІА у Львові. Учень І. Крип'якевича та Л. Гумецької, він 1974 р. захистив в Одеському університеті канд. дис. „Українські географічні назви на -ичі XIV– XX століть". У другій пол. 1980-х рр. належав до ініціативної групи львівських учених з відновлення матірнього Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, став співавтором Статуту НТШ. Від 21 жов-

тня 1989 р. – науковий секретар НТШ, голова Комісії спеціальних історичних дисциплін Товариства (до 2006 р.), з 28 березня 1992 р.– д. чл. Товариства. Від 1990 р. – відп. ред. „Записок НТШ”, з 17 грудня 2005р. – голова НТШ. 2006 р. захистив докторську дисертацію на тему „Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV ст.” Є відповідальним редактором і членом редколегій багатьох видань, членом Української Вільної Академії наук, низки наукових товариств в Україні та за кордоном. За сумісництвом упродовж багатьох років викладав спеціальні курси у Львівському національному університеті („Галицько-Волинський літопис”) і в Українському католицькому університеті у Львові („Вступ до церковнослов'янської мови”).

Коло наукових зацікавлень О. Купчинського – історія (зокрема, середньовічна історія України), філологія (історія української мови, ойконімія, літературознавство), етнологія, архівознавство і спеціальні історичні дисципліни тощо. У його науковому доробку нині понад 500 наукових, науково-популярних і редакційних праць. „Мене питають, чому Ви не тримались однієї галузі наук, а писали про все? Так тоді писалось... і це було характерне для багатьох. Якщо не вдавалось одне, спрацьовувало інше. Хоч у всі часи завжди близькими для мене були історія і філологія” (з інтерв'ю О. Купчинського для газ. „Поступ”). Репрезентує Купчинський різні типи публікацій – статті, огляди, рецензії, розділи у колективних дослідженнях, збірники документів, монографії, не хуте він і простими інформаціями про події, які стосуються наукових явищ. Свої тексти спрямовує у різні наукові збірники (модними для радянських часів були тези) і періодичні видання: „Вопросы географі”, „Історичні джерела та їх використання”, „Жовтень”, „Літературна газета”, „Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР” (пізніше „Архіви України”), „Советские архивы”, „Український історичний архів” тощо.

Нині у діяльності О. Купчинського можна виділити чотири основні напрями: науковий, науково-організаційний, редакційно-видавничий та суспільно-громадський.

До найважливіших праць з *історії мови* належать: „Українська церква і питання української (руської) народно-розмовної мови у другій половині XVI–XVII століть” (1997); „Мова „Казання” Мелетія Смотрицького на похороні отця Леонтія Карповича 2 листопада 1620 р.” (2003); „Лексичний склад актів і документів Святоюрської юридики у Львові 70-х років XVI– XVII століть” (2008); з *ойконімії*: „Изменения словообразовательной структуры украинской микротопонимии” (1966); „Статистика та географія двочленних відприсвійних географічних назв України на *-jb” (1969); „Питання генезису географічних назв на -ичі” (1973); „Древнейшие славянские топонимические типы и некоторые вопросы расселения восточных славян” (1980), „Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень” (1981), „Географіческие названия Полесья” (1988) та ін. У названих і незгаданих дослідженнях автор висвітлює, крім мовних явищ, проблеми історичної гео-

графії заселення України і суміжних країн; *філологічне джерелознавство* представлене оглядами архівних документів і матеріалів про Т. Шевченка (1965), І. Франка (1972), В. Стефаніка (1971), Марка Черемшину (1974), І. Труша (1969), І. Вагилевича (1980-1996), В. Гнатюка (1992), Г. Лужницького (1994) та ін.

Проблематика праць О. Купчинського, які стосуються *історичних наук*, насамперед поширюється на давню історію України та Галицько-Волинське князівство – „Пергаментні рукописи XI–XVI століть” (1977); „Дослідження і публікація грамот Галицько-Волинського князівства у XVIII – першій половині XIX ст.” (1982); „Втрачені пергаментні грамоти міст і сіл Галичини XIV – першої половини XIX ст.” (1982); „3 документів-фальсифікатів Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть” (2005) і т.д. Названі праці ґрунтуються на аналізі прямих і опосередкованих історичних джерел і таким чином репрезентують ще одну галузь історичної науки – *історичне джерелознавство*. До цього ряду можна віднести: „Забуті та невідомі староукраїнські грамоти XIV ст.” (1997), „Давньоруські грамоти у складі Подільського списку літопису XVII ст.” (1987), „Дипломатичне листування Чернігівського князівського двору XII ст.” (1988), „Забута грамота Костянтина Василя Острозького для карпатського села Мала Тухля” (1995) та ін. Певним підсумком стало монографічне дослідження „Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти” (2004). Досліджуючи середньовічні документи, О. Купчинський висвітлював проблеми *дипломатики*: „До питання про характеристику формуляра рукописних документів середньовіччя” (1974), „Розвиток галицько-волинського документа в контексті міжслов'янських зв'язків XIII–XIV ст.” (1983); *хронології*: „О некоторых вопросах датировки средне-вековых документов на основе содержания” (1976), „Перші датування документів за григоріанським календарем у державних установах України XVI ст.” (1991); *історії та функціонування установ*: „Із спостережень за розвитком документа та діяльністю князівської канцелярії Галицько-Волинських земель XIII – першої половини XIV століть” (1996), „Акти земські та городські” (2003).

Окремо виділяються глибокофахові дослідження О. Купчинського з *архівознавства*: „Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові. 1233– 1799 рр.” у співавт. з Е. Ружицьким (1972), „Земські та городські судово-адміністративні документальні фонди Львова” (1998), а з *прикладної архівістики*: „Про описання і каталогізацію картографічних творів” (1971), „Методика наукового описання давніх документів” (1972), „До історії створення науково-довідкового апарату до фондів судово-адміністративних установ України XV– XVIII ст.” (1976), „Розшифрування раних фотодокументів та їх описування в архівах і бібліотеках” (1978) тощо.

Велику увагу приділяє О. Купчинський *палеографії, археографії*. Він є автором праць з *історії картографії*: „Україна в картографічних творах Колекції Центрального державного історичного архіву УРСР у

Львові” (1971), „Рукописні карти України XVIII ст. Ермітажної збірки Державної публічної бібліотеки ім. М. Є. Салтикова-Щедріна в Ленінграді” (1973), „Причинки до історії української картографії 30-40-х років XX століття” (1996).

Крім проблем загальної історії і спеціальних історичних дисциплін, О. Купчинський приділяє увагу історичному минулому Церкви в Україні та її теперішнім проблемам: „Унійний симпозиум у Варшаві” (1997), „Ієрархія Київської церкви 861–1996” (1997), „Йосип Сліпий про Берестейську унію та її роль в історії української церкви і народу” (2000), *історичному краєзнавству*. Йому належать численні біобібліографічні нариси про відомі і малознані постаті української науки і культури XVIII–XX ст.: М. Гриневецький, М. Гарасевич, В. Компаневич, М. Грушевський, І. Вагилевич, В. Федорович, В. Гнатюк, К. Беднарський, М. Кордуба, А. Кримський, Я. Янів, Р. Лукань, Й. Сліпий, М. Кулицький, Я. Падох та ін.

Окрема сторінка в науковій біографії О. Купчинського *редакторська і видавнича діяльність*. Вона почалась у 1960-ті рр. (тривалий час в архіві очолював публікарський відділ) з підготовки збірників документів і матеріалів, присвячених різним особам і подіям, у яких О. Купчинський укладач і співупорядник, в окремих також автор коментарів: „Іван Франко. Документи і матеріали” (1966), „Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.” (1970), „Леся Українка. Документи і матеріали” (1971), „Акти села Одрехови: XVI–XVII ст.” (1970), „Історія Львова в документах і матеріалах” (1986) і т. д. З його участю підготовлено 15 збірників. Пряма редакторська праця лягає на О. Купчинського з відновленням НТШ у Львові і організації „Записок НТШ”. Він розуміє, що НТШ в сучасних умовах – це передовсім видавнича діяльність, у якій важливу роль відіграють „Записки НТШ”. Так визначає завдання Статут Товариства, трактує, починаючи з 1890-х рр. М. Грушевський, а у міжвоєнний період – К. Студинський, І. Крип'якевич та ін. Але коли в часи М. Грушевського українська гуманітаристика робила лише перші кроки, а тому існувала можливість увесь спектр суспільно-гуманістичних наук обмежувати історією, філологією, зрідка етнологією і вміщати в одній книзі, то перед О. Купчинським постала проблема тематичного виокремлення різного за напрямками знань матеріялу. Тепер томи „Записок НТШ” присвячуються історії, філології, окремо спеціальним (допоміжним) історичним дисциплінам, етнографії і фольклору, археології, архітектурі та містобудуванню, музикознавству, образотворчому й ужитковому мистецтву, театрознавству тощо. Тому й довелося О. Купчинському переробляти структуру видання, виходячи з умов сучасного рівня функціонування науки. На сьогодні під керівництвом О. Купчинського вийшло друком уже 36 томів „Записок НТШ” (т. 221–256, загальний обсяг тому 650-750 арк.). Поки існує таке видання, ми спокійно і без сорому можемо дивитись в очі представників світової науки.

Редагування „Записок НТШ” – не єдина справа у видавничій діяльності О. Купчинського у Товаристві. Вона становить хіба менше поло-

вини всіх книжкових проєктів – він курує „Праці НТШ”, які належать природничо-математичним наукам, веде низку видавничих серій НТШ, зокрема „Збірники Секцій і Комісій НТШ”, „Українську наукову бібліотеку”, „Історичні джерела”, „Визначні діячі НТШ”, „Архіви” („Архівні джерела”), „Словники” та багато позасерійних видань, відповідальний редактор „Вісника НТШ” – органу Світової ради Товариства (з 2006 р.). Нині під його керівництвом продовжується підготовка багаторічного проєкту Енциклопедії „Наукове товариство імені Шевченка”, підтримуються контакти із видавничими групами осередків НТШ по Україні.

Звичайно, неможливо у короткому повідомленні перелічити всіх наук, дисциплін і редакторської праці, у яких зробив свій вагомий внесок О. Купчинський. Поза увагою залишається суспільно-громадська діяльність, яка може становити окремий предмет обговорення. Нам залишається лише побажати ювілярові міцного здоров'я і подальшої такої ж плідної праці на користь національної науки.

Стаття надійшла до редакційної колегії 05.06.2009 р.

Рекомендовано до друку докт. техн. наук, професором Мойсишиним В.М..

**SECOND CHAIRMAN OF PICKED UP THREAD
SCIENTIFIC SOCIETY THE NAME OF SHEVCHENKO
(TO 75-ANNIVERSARY FROM THE DAY OF BIRTH
OF OLEG KUPCHINSKY)**

I. B. Gyrych

*Institute of Archeology and Source named M. Hrushevsky
National Academy of Sciences of Ukraine (Lviv)*